
REVISTA ISTORICĂ

— DĂRI DE SEAMĂ, DOCUMENTE ȘI NOTIȚE —

PUBLICATĂ, SUPT AUSPICILE CASEI ȘCOALELOR, de N. IORGA

O Domniță necunoscută: Soltana Mircii-Vodă.

În revista „T. Codrescu“ (I, no. 5), d. Ghibănescu dă rarul zăpis al unei Soltana fiica lui Mircea-Vodă din Țara *Muntenească* (*mon[tia]nscoi*)“, care la Trotuș, în ziua de 10 Novembre, fără an, vinde o Țigancă „jupanitei Marica Marea-Vameșoia“ pentru 300 de aspri, marturi fiind doi vameși, Toma și Nicolae, un Postelnic Dumitru, un logofăt Voicilă și șoltuzul — din nenorocire, nenumit,—din Trotuș.

D. Ghibănescu pune, în traducere, data de 1605 în parentesă. Ea nu se poate admite. Dacă Soltana nu e fiica lui Mircea pretendentul, fiul lui Mihnea, și deci cumnata lui Bogdan-Vodă al Moldovei (v. *Studii și documente*, XVI, p. 420), ea trebuie să fie fiica lui Mircea Ciobanul. Numele ei de Soltana, neobișnuit, în legătură cu noua modă turcească („Sultana“; din Sultan, venit prin Tatarî, s'a făcut Șoldan), trebuie apropiat de al fiicei lui Alexandru Lăpușneanu, citora de la Socola, care aceasta era *vara ei primară*. Căci Chiajna lui Mircea Ciobanul și Ruxandra, soția Lăpușneanului, fiice ale lui Petru Rareș, erau surori. Soltana trebuie să fie una din acele Domnițe de care am vorbit în prefața volumului XI din colecția Hurmuzaki, p. vi.

Dovada o mai avem și altfel. Dumitru Postelnicul e cunoscut doar. La 8 Februar 1548 venia la Brașov „Demitra Postelnyk, familiaris Myrche Wayvode“, deci omul de casă, credinciosul lui Mircea, cu un trimes al Pașei de Silistra și cu „cîțiva Greci“, ca să arăte că „pe vremea lui Gritti“, cu vre-o zece ani în urmă, se ucisese în Ardeal niște „berbecari“ (*Berbekayren*), adică negustorii turci de berbeci, gelepî. Li se dădu de mîncare, caș, brînză, ouă, unt, lapte, orez „și orice aû dorit“; pe lingă must, beaû nu mai puțin de 62 de măsurî de vin. Afară de darurile făcute Turcului și stăpînului său, se dădură lui Dumitru șapte coți de postav de Bergamo („purgamas“; *Quellen zur Geschichte*

der Stadt Kronstadt, III, pp. 431-2). În cursul aceluiași an vine, pentru a cere pe pribegii, nu numai „Marele-Clucer al lui Mircea-Vodă“, dar și, la 18 Mart, „Dumitru Postelnicul, cu doi boieri“ (*ibid.*, p. 434).

Sultana s'a putut adăposti în Moldova la mătușă-sa Ruxanda, ori în 1552, când Alexandru abia se așezase solid în Domnie și când ajută apoi la gonirea pretendentului Radu, care a domnit câteva săptămîni, ori numai în 1554, când Mircea fu scos printr'o năvălire turcească, arzîndu-se Bucureștii și ucigîndu-i-se boierii, dintre cari unii, ca Ioan Pitarul, fugiră la Iași (Hurmuzaki, XI, p. iv). Lăpușneanu trimesese și el la București, după cererea Turcilor, trupe moldovenesti, cu Vornicul Nădăbaico (I. Bogdan, *Vechile Cronice pînă la Ureche*, Cronica lui Eftimie, p. 170). De oare ce întâia năvălire avea singură un caracter prietenesc, admitem data de 1552. Cu atît mai mult, cu cît Radu luă Scaunul, după biruința de la Mănești, în Novembre 1552, Mircea adăpostindu-se în Giurgiu, *poate fără familia sa* (Hurmuzaki, l. c.).

Pentru însemnătatea ei excepțională, scrisoarea trebuia reprodușă fotografic, cu pecetea pe care poate va fi avînd-o, ori măcar descrisă. Și însemnarea filigranei: „o mitră“ e cu totul neîndestulătoare.

N. Iorga.

Prădăciunea Tatarilor de la 1758, după un nou document.

Am arătat, în Prefața la Documentele *Callimachi*, I, împrejurările în care s'a făcut strașnica pradă tătărească în Moldova la 1758. Am zugrăvit personalitatea de stăruitor și darnic viteaz a lui Crim-Ghiraî, pretendentul care aduse această mișcare de jaf. Caimacamul bătrînului Domn, abia numit, Ioan-Vodă Callimachi, Grecul Vidali, li răspinse cererea de cojoace și bani, lămurindu-i că Vodă singur poate lua o hotărîre. Cetele prădalnice apărură atuncî, înnaintînd în goana lor nebună pînă la Galați și Focșani. Din optsprezece Ținuturi moldovene, unsprezece fură călcate, timp de două săptămîni, de la Ziua Crucii înnainte. Vidali și tovarășul de Căimăcămie, Costachi Razu, stăteau închiși în Iași. Atuncî Poarta cedă; Crim-Ghiraî ajunse Han,

și el dădu Sultanului o parte din oile smulse de la locuitorii (pp. xciv-vi).

Actul ce se publică acum, de d. T. Pamfile, în revista *Miron Costin*, IV, 1, e jalba, arzmahzarul, țerii întregi, cu Mitropolitul, Vlădicii, egumenii și boierii în frunte, către „Măriile lor Sultani ce se află la parte Bugiacului și asupra Nohailor“. Ei declarău că nu pot înțelege pricina pentru care „toți săracii din raiiua Moldovii să pradă de tot și să jăcuescu, să omoară și să robescū, și să ardū cu focu finațiile și ariile cu pâine și casile pe la tîrguri și pe la sate“, tăindu-se și fugarii din bejenii, prin păduri. „Și pe câți prind vii, îi robăseu și-ș facū bagiocură de femeile și fetile oamenilor“, cum nu s'a mai întîmplat, „de cînd sintu și pără acum“. „Că mai la toate Ținuturile n'au rămas niciun fel de dobitoc neluat. Pănele celi strănsă pe la arii le ardu; celi ce au rămas nesăcerate să prăpădescu pe pămînt.“ Mulți din locuitorii au umplut lumea, „numai să scapi cu sufletele de urgie aciasta“. N'a fost hainie, nici răscoală, nici nesupunere la „poruncile Împărăției“: de ce atunci sînt așa de crud loviți Moldovenii din partea aceloră cari li dădeaū odinioară „apărare și sprejineală“? „Fiindcă de multe ori raiiua Moldovii au avut în trecutile vremi multă folosință și sprejinială de cătră pre-înnălțatii Hanii și Sultani, ca de niște vechi Împărații ai noștri și păzitorii de dreptate lui Dumnezeu“, sună complimentul. „Bucatele“ „dumilorsale mărzacilor și Tătarălor Bugiacului cu cari ni megieșim“, pasc și acum pe teritoriul anume hotărnicit pentru aceasta, cum știm, în Moldova domnească. Să se oprească deci jaful și, de este o greșeală, să se arăte. Un sol al lor, Vasile Stolnicul, fiul lui Costachi Negel, e dus anume pentru a căpăta lămuriri.

E unul din rarele acte politice din trecut care să se fi salvat. El își află locul lângă documentele celelalte de cugetare patriotică ale vechii noastre boierimii.

N. Iorga.

DOCUMENTE.

În ms. 4.023 de la Academia Romîna se găsește un caiet în 4° intitulat: *documente vechi*, cuprinzînd copia a douăzeci și patru de documente moldovenești, cele mai multe privitoare la moșii mănăstirești.

Documentul întâiu este hrisovul lui Petru-Vodă dat mănăstirii Galata pentru mai multe sate, urmat de această notă a copietorului: «Închiere acestui documentu lipsăști. Și de asîmine noi și la alte documente cuvintele neînțelesă sau care lipsăsc prin rumpere documentului le vom mărcă cu poncturi. Acestu documentu poate fi pentru dovadă că mănăstire Galata aũ fostu fondată de Petru Voevod și s'aũ înzăstrat cu moșii de ale Statului. Mai încolo la celelalte documente rugăm pe redacție să-ș facă unde va afla cu cale reflecșiile sale.» Urmează datarea: 1856. Din însemnare se poate crede că acest caiet s'a publicat în vre-o revistă de pe la mijlocul veacului trecut. Eũ nu-mi aduc aminte, însă, să le fi cetit undeva.

Am copiat trei din ele. Două sînt interesante pentru istoria oștirii romănești, iar al treilea este o scrisoare a lui Vasile Lupu, trimeasă, din «Vizantia» (Constantinopol), Mitropolitului Moldovei, Sava.

Mie imi vine să bănuiesc că episcopul Melhisedec ar putea fi copietorul acestor documente.

1.

Eũ Mihai Voevod, boji milosti gospodar zemli moldovscoe.

Facem știre cu aciastă carte a Domniei Mele că Domniea Mea n'am milostivit și am pus căpitan pe Ionitã la Cuičenî, ca să fie de paza cãmpului pentru oameni răi, ca și alți căpitanî de pre la alte locuri, rãnduiți în toată țara Moldovii. Pentru aceea să fie volnic cu carte Domniei Mele a chiema și a strãnge oameni străini den Țara Leșască și den Țara Ungurească și dănr' alte părți de loc, oameni streini fără gălciavă, bunî de oaste, fără cislă, și căți de mulți ar chiema ș'ar strãnge la stiaagul lui, vor fi slujitorî armați de paza cãmpului acolo la acel loc mai sus pomenit. Și de la Domniea Mea vor fi în pace de toate dările și angăriile ce vor fi pe alți în țara Domniei Mele. Și vor fi și acești streini în rãnduiala ostașilor de loc, vor avè scuteală ca și slujătorii, numai vor fi de paza cãmpului în toată vreme și de slujba Domniei Mele.

Pentru aceea dumneavoastră, boeri, și voi, slujătorî, dacă veți vidè carte Domniei Mele, să cunoașteți steagul mai sus pomenitului căpitan. Întro alt chip nu va fi. Aciasta scriem. 7228.

(Fol 28 Vº, n-1 23.)

2.

Eũ Costandin Neculai Voevod boja milosti gospodar zemla moldovscoe.

Dat-am carte Domniei Mele slugii noastre lui Andrii Pădurești, că pitan steagului sfânt de călărești și lui Mihai și tuturor călăreților de la steagul aciala, să fie volnici cu carte Domniei Mele a chiema și a strânge oafmejni streini den Țara Turciască și den Țara Leșască și dintr'alte părți de loc până în 11 oameni, să-i facă călărași la steagul gospjd. Și acei oameni ce vor veni pe carte Domniei Mele și să vor așaza calarași la steagul mai sus pomenit, de la Domnie Mi vor ave milă și odihnă. Vor fi în pace și în scuteală după vrednicia lor, măcar de ar fi oameni și de țară și să vor fi înstreinat printr'alte țeri mai înaintea de vinire Domniei Mele, neavându nice o gălciavd. Și acei căli să vor aduna suptu acel steagu de mai sus pomenit gospjd., toți vor ave milă și odihnă până la zăoa însămnată de șasă luni. După cum m'am milostivit Domnie Mea de am așazat și pe alți călărași de la alte steaguri, așa vor fi toți care vor veni și s'or așaza la acel steag. 7242, Dechemv. 1¹.

(Fol. 23, V-o n-1 9.)

3.

Eu Vasilie Voevod preosfințitului și de Dumnezeu iubitorului ai nostru molebnic chir Sava, arhiepiscop i Mitropolit Sucevi², sănătate poftim de la milostivul Dumnezeu. Carte noastră să te aște cu bine. Carte Sfinții Tale ce ne'îtrimes, scrisă Mart 17, venit-a la mâna noastră April 11 zile. Câte ne'î scris, înțeles-am. Pentru cinste care te-au miluit p[r]e-iubit fiul nostru, bine au făcut. Pentru acestu lucru fi Sfinție Ta nevoitori cu ruga și cu alte lucruri și trebii, precum veî cunoaște că este mai bine spre folosul fiului nostru, ca un ocărmuitori, fiind Sfinție Ta spre parte trupe[a]scă și sufletiască cu inimă curată.

Pentru rândul a niște sate ci-am fost dat noi sfintei mănăstiri de la Cetate Niamțului și cum nu s'au prilejit să fim făcut și uripre acele sate, precum am dat și am miluit acia sf. mănăstire, fiind Sfinția Ta la acia cinste, grăești pre-iubit fiul nostru: decî va face și urice ce va trebui acelor sate. Chemi-se că este pomana noastră. Și Sfinție Ta nevoește pentru trebile sf. mănăstiri spre agiutoriū, precum veî cunoaște.

Pentru un sat ce arăși să scriimu la fiul nostru, decî grăești-i de vre-un sat să mai întăriască sf. mănăstiri, că acmî noi n'am scris la fiul nostru; numai altă dată vom scrie.

Pentru hotărul sfintei mănăstiri acolo la munte, ci-am fostu socotit să să hotărască și am fostu făcut și carte, precum arăși Sfinție Ta, tot

¹ Cf. *Analele Academiei Române*, XXXIII, p. 232 și urm.

² De după 1659 (1660?) la 1664.

într'acel chip să grădești iubit fiului nostru să trimită să aleagă hotarul sfintei mănăstiri precum vești socoti că va fi mai bine, să să știe până pe unde va fi hotarul sfintei mănăstiri.

I zdravstueș. Vizantia, 7168, April 19, de la Zădire Lumii (iară de la Hs. 1660 : cu acestu următori 1856, suma de atunci de 196 ani ¹).

(Fol. 22, n-o 5.)

(Comunicat de Gh. T. Kirileanu.)

* * *

Foaie de zestre olteană (c. 1760).

Locă dă casă mare l-amă (dată) înă mah[al]ao Sfântului Spiridonă, jumătate. 1 saltea dă cartonă cu cerșafu ei. 1 perină mare dă sangulie cu florî. 1 cerșafă dă ladă, totă dă sangulie. 1 chilimă dă Țara Turcăscă, vârgatū. 1 roichie dă aclazū periplocatū. 1 fustă dă aclazū veiche. 1 roichie dă ripsū vârgatū, ponosită. 1 roichie dă pambriū veichi. 1 roichie dă stambă noao. 1 scurteică dă pambriū cu samurū, ponosită. 1 scurteică totă dă pambriū, cu code de jderū. 1 păreche paftale dă argintū. 1 bočalacă dă ginere, cu songuliia lui. 1 bočalacă dă nași, cu songuliia lui. 1 bočalacă dă socru, cu batizū. 5 batiste dă darū.

(Comunicat de N. Iorga.)

* * *

Acte de cuprins bisericesc din colecția răposatului profesor C. I. Coculescu.

I.

Ilarion, cu mila lui Dumnezeu episcop Argeș.

Cucernice protopope, chir popo Gheorghie, sud. Argeș, plasa Mijlocului, i molitvelor voastre preoți i diaconi dintr'astă plasă, blagoslovenie.

Fiindcă au sosit vremea scoaterii banilor ploconului praznicului sfintei Episcopii, poruncim ca să împliniți de tot numele potr. zeace i doao costande ale strîngătorilor de bani, după obiceiă. Și Cucernicia Ta, protopope al plășii, îndată ce veți prîimi porunca această, să faci cîsla cu dreptate după starea și putearea fieștecăruia, și cît mai curînd, strîngîndu-să banii, să-i trimiți la Episcopie, la logof. Gavriil, cu castih curat de toată suma ludelor, ferindu-te a nu tăinuî vre-un nume, întrînd și cei noi hirotoniți toți. Și să fiți blagosloviți.

1831 Iuni.

(În locul semnăturii e numai pecetea în tuș a Episcopiei de Argeș. Pe fața foii nescrise însemnarea: 1831. Porunca pentru bani ploconului.

¹ Vasile, care ieșise „den Edicula slobod“, muri încă înainte de vară, iar fiul, Ștefan, în ziua de 29 Septembrie (cf. Miron Costin, p. 371. și Iorga, *Studii și doc.*, IV, p. cccvii și urm.). Cf., pentru mănăstire, V. A. Urechia, în *Analele Academiei Romine*, XI, p. 114 și urm. (la p. 119 a se ceti: Cocris, în loc de „Chiușbit“ („Cotbis“). (N. I.)

Pe o foaie osebită, următorul răvaș scris și subscriș de aceeași mînd ca a-dresa de mai sus :)

Pe lude doao sute patru sute și unul (sic) preoți și diaconi ai istovit părintele protop. Ghiță ot sud Argeș, plasa Mijlocului, bani poclonului praznicului, potr. zeace i o costandă ; răvaș de istov.

Gavriil.

1831, Avg. 15.

(Urmează o însemnare făcută de altă mînd, aceia a protopopului: Lei 2476 par. 11 am dat dum. logofătului. Logofătul, mai atent la banii primiți ca la răvașul ce scria, face greșeala : lude două sute patru sute și unul, în loc de : două sute patruzeci și unul. Răvașul e fără pecete și fără număr de înregistrare.)

*

Cinstite părinte protonotarie și protopoape, Ghiță Coculescule,

Fiindcă în cursul de ani trei ai presidenții mele la acest tribunal de Argeș, după deosebită băgare de seamă ce am avut către Sfinția Voastră, v'am cunoscut întru adevăr, atât asupra datorilor ce s'au atinsu de Sfinția Voastră afară în județ și aici în oraș Pitești, că le-ați săvârșit fără pregetare, împăciuind pă cele mai multe pricină ce să străgănea la acest tribunal, dintre care unele cele ce era a priimi jurământ din potrivă i-ați povățuit la lucrarea faptei bune, iar mai vartos lucrarea cea grabnică și în toată forma acturilor sivile (sic), cât și asupra sufleteștilor datorii ce purtați, am cunoscut iarăși în Sfinția Voastră o desăvârșită cinste, o credință neprihănită și bine cinstitor și păzitor istituțiilor (sic) patrii, — dintru care acestea și alte mai multe asemenea nu putui a tăcea, ci, aprinsu de recunoștință, iată vă mărturisesc printr' acesta a mea mulțemire ce am avut și am din parte-vă ; pentru care dea Domnul atotfăitorul ca aceste virtuți să innainteze cu Sfinția Voastră apururea, împărtășindu-vă și de a înaltei Ștepaniri răcunoștință.

Prezedent : Cămi[na]r Ioan Mavrodoglu.

1834, Dech. 18.

Oraș Pitești.

(Supt semnătură este pecetea judecătoriei județului Argeș. Documentul este scris în întregime de somnatar.)

*

Cinstite Părinte iconoame și protopoape al acestui oraș Pitești,
Gheorghie Coculescule,

Obștea orașului de tot clasul, îndemnată fiind de recunoștință către Cucernicia Voastră, pentru bunele purtări și religioasele virtuți, ce me-

rită un bun cărmăci bisericesc, cunoscând asemenea pe Sfinția Voastră încă din anul 1830, de când ca dintr'o ungere (sic) ocupași cinstitul post al protopopiei, imitînd chiar pe bunii procatori ai Sfinției Voastre, n'ași arătat și vă arătați bun păstor tuturor poporanilor, mîngîindu-i la ale lor întristări și povățuindu-i la lucrarea faptei bune, întocmai precum canoanele apostolicești povățuesc pe adevărați pistori bisericești; pentru această și în toată vremea sîntem gata cătră Dumnezeu rugători, iar cătră chiriarhul aceștii sfinte eparhii pretentorî ca să nu ne lase mîhniți de un așa bun cărmăci bisericesc al nostru.

Acestea, cinstite părinte, din partea orășanilor să aduc Sfinții Voastre, nu pentru alt sfârșit, decît ca spre semn de recunoștință, în urmarea virtuților de mai sus ce am cunoscut că aveți. Și, ca uni ce cu alt mijloc nu ne cunoaștem de a ne arăta mulțămitori, priimiți aceste ale noastre vii sentimente, și ne binecuvîntați ca pe fiii Sfințiilor Voastre.

În întîiu Ianuarie 1840.

(Urmează 129 de semnături.)

*

Preaasfințite episcopo a Arșiului, chir Iosif,

Fîindcă comitetul Țării-Românești au cerut de la Exelenția Sa sveticul de taină prezedentul Divanurilor Moldaviei și Valahiei și cavaler Vasilie Ivanovici Crasnomilasevici ca, înțelegîndu-să cu cine să cuvîne, să dea poruncă ca să ajute partea bisearicăscă din Valahie la contribuția anului 1812 cu o sută cincizăci mîi de lei, pentru care Exelenția Sa prezedentul în scris ni-au postit ca să dăm poruncă spre a împlini cei bisearicești această cerere a Divanului Comitetului Țării-Românești,

Noi, de spre o parte, știind cîte dări au dat mănăstirile într'acești ani și că sînt însărcinate și cu greale datorii, am făcut pentru toate arătare Exelenției Sale; de spre altă parte, văzînd greutatea și obosirea norodului, carea, în cea de istov lipsă în carii să află, întîind mînd la ajutoriul celor bisearicești, n'am putut a treace cu vederea cerere comitetului și îndemnarea Exelenției Sale a prezedentului, și așa ni-am învoit ca partea bisearicăscă din Țara-Româniască să ajute cu toții de obște la contribuția anului 1812 cu o summă de o sută doaozăci mîi de lei, care socoteală și așăzare a noastră la cea mai de pre urmă au prîmit-o și Exelenția Sa.

Dintr'astă summă de o sută doaozăci mîi am socotit ca patru-zăci mîi de lei să dea mănăstirile grecești închinare la alte locuri

piste hotar, cu schiturile care să află supt dînsăle, pentru care s'au triimis la exarhiasca Cantoră din București poruncă cum să urmeaze, iar optzaci miî de lei să deia mănăstirile pămîntesti, împreună cu toate schiturile ei să află în țară și împreună cu toți preoșii, diaconii, dascălii și fircovnicii, nescutindu-să niminea la acest ajutorii, pentru că aăasta nu este bir, ci ajutorii cătră patriia sa.

Drept aceeaia Preaosfinția Ta vei avea datorie ca numai de cît, priimind înștiințarea noastră aăasta și întălegîndu-te cu Preaosfinție Sa Mitropolitul țării, chir Ignatie, să arăți proestoșilor mănăstirilor și a schiturilor din eparhiia Preaosfinției Tale, cariî sînt supt povățuirea Preaosfinției Tale, cererea comitetului Țării-Românești și așteptarea de împlinire a Exclenției Sale precedentului. Pe lingă aăasta vei avea datorie Preaosfinție Ta la pricina ajutoriului acestuia, pentru mai bună analoghie la așzarea banilor asupra mănăstirilor, schiturilor, protopopilor, preoșilor, diaconilor, precum și dascalilor și a fircovnicilor, acelor numai cariî s'au așezat pe la bisearici cu scuteală de birul și havalelele țării, a te întăleage cu Preaosfinție Sa Mitropolitul Ungro-Vlahiei, chir Ignatie, după a noastră cătră Preaosfinție Sa înștiințare, și a face driaptă și nepărtinită așezare. Adecă, cîți bani trebuesc a să strînge din eparhiia Preaosfinției Tale spre analoghiia acelor optzaci miî de lei, cariî din toate eparhiile Țării-Românești și din mănăstirile și schiturile țării care nu-s închinat peste Dunăre la alte locuri, la contribuția aăasta să vor strînge,—care bani strîngîndu-să numai de cît până la sfîrșitul lui Octomorie a curgătoriului ană, să să triimată la Visteriia Țării-Românești, de unde vei lua cu iscălitura Visternicului și cvitanție de priimirea acestor bani ce s'au dat după analogon a eparhiei Preaosfinției Tale. Aăasta, și rămiiu
al Preaosfinției Tale

În Hs. frate,
Gavriil Mitropolit și Exarh.

1811 anu,
August în 31 zile,
Iași.

Preaosfinției Sale episcopului Argișului chir Iosif,
No. 915. În Țara-Româniască.

(No. 915 este pus și pe marginea adresei, pe prima pagină. Adresa, „Preaosfinției Sale...“, scrisă pe foale osebită, poartă pecetea pe ceard roșie a Mitropoliei din Iași.)

(Comunicate de Al. Bărcăcilă.)

DĂRI DE SAMĂ.

Henri Grappin, *La Pologne „aristocrate“* (extras din revista „Polonia“), Paris 1915.

Foarte bune observații asupra definirii necesare a termenului de nobil în Polonia, care înseamnă, de fapt, numai cetățean activ (p. 6). Pe la 1790 erau 8% sau 10% din populația întreagă. Astfel *nobleța cuprindea într'însa, oarecum, clasa mijlocie* (pp. 8-9). Dar nobilii parasitari erau, de sigur, o adevărată nenorocire pentru țară. „Democrația nobiliară“ biruiește „aristocrația magnaților“ între 1300 și 1600 (pp. 9-10). Se putea adopta cineva în nobilime, „pentru ispravă de război“ mai ales, și, supt Sigismund-August, „se înnobilau sate întregi (p. 13), mai târziu regimente, prin „charta belli“ (Zolkiewski Hatmanul o face la 1611; aș devenit nobilii Cazacii cari nu urmaseră pe Bogdan Hmilnițchi). Se citează expresia lui Mickiewicz că acești preținși „feudali“ nu erau altfel decât spahii turci; starostiile se acordaș de rege viager (p. 15). Încă supt Ioan-Albert se decide că orice posesiune de pământ aduce o datorie militară (p. 11).

Pe la 1790 erau un milion de Evrei și burgheșii creștini numai 500.000. „Acești Evrei, cât și nobilimea, dacă nu încă mai mult, aș oprit dezvoltarea stării a treia. Oricum, aș înlocuit-o, în mare parte, în funcțiile ei obișnuite“ (p. 12).

Țeranii puteaș părăsi, în cas de nemulțămire, pământul unde erau șerbi (pp. 17, 23). Numai la Piotrkow, de altfel, în 1496, se hotări șerbia. Mica nobilime o întărește, din interes (pp. 17-8). La 1645 Starowolski cere liberarea țeranilor, și Piasecki, cronicarul, se pronunță pentru ei; poetul Opalinski cîntă dreptatea lor; teoreticianul Alexandru Olizarowski îi declară „ingenui cives“ (p. 19). Despre revolta Cazacilor — „o falsă (?) revoluție agrară, în care s'ar întilni fără greutate mina Austriei“ (p. 28) — și reacțiunea de apăsare asupra țeranilor vorbește un rege, fugarul din Lorena Stanislas Leszczyński, la 1733, în *La voix libre du citoyen* (p. 20). Încă de atunci începe liberarea șerbilor (p. 25).

Vom releva și aceste cuvinte, cu adînc înțeles, ale pătrunzătorului și elocventului istoric: „Trebuie să străbați până la sufletul unui popor, al unei rase, până în adîncul instinctelor sale pentru a înțelege adevăratul caracter al structurii sale sociale și prin urmare aspectele originale ale chestiunilor care i s'aș pus în-

nainte. Fără aceasta, istoria nu e decît bătaie de joc (*dérision*). A distinge în loc de a confunda", zice Thierry" (p. 27).

N. I.

* * *

Georges Bienaimé, *La Pologne économique* (din „Bulletin de la société de géographie commerciale de Paris“).

O conferință. D. Bienaimé vede un bloc polon de 270.000 de kilometri pătrați, cu 25 de milioane de locuitori, din cari 2.700.500 de Evrei, 2.000.000 de Germani și 4.000.000 de Ruteni (p. 7). Restul cuprinde informații economice. Se citează cuvintele geografului Elisée Reclus: „Polonia e centrul pînzei de pănjen a cărei rețea fină a țesut-o Evreii asupra întregului continent“. Totuși emigrația crește, spre America; locurile goale sînt umplute de Evrei ruși. În Galiția ei a 20% din marea proprietate.

Tot d. Bienaimé, fost președinte al „Asociației franco-slave“, dă o privire generală asupra Poloniei în „Bulletin de la société de géographie“. Interesante fapte: cutare funcționar a luat la Varșovia două luni de închisoare pentru că a scris: „supus al regatului Poloniei“. Autorul crede că, după planurile germane, „Basarabia ar fi reunită cu România și federată Austriei, ca Bavaria Prusiei“ (p. 8, nota 3). Cu privire la Ruteni, se notează că în Lemberg ei sînt mai puțini și decît Evreii „și n’au la Universitate decît 700 de studenți față de 2.000 de Poloni“. În ce privește suferințele Polonilor din Rusia, ministrul de Justiție declara în Dumă, la 30 April 1912, că, „din 36 de membri ai Curții de Justiție din Varșovia, sînt 32 de ortodocși, 3 protestanți, 1 musulman și niciun Polon“ (p. 18, nota 1); mulți soldați poloni sînt trimiși în regimente siberiene și caucasiene. La Lodz (450.000 de locuitori) erau în 1914 110.000 Germani, cu școli, ba chiar cu un liceu, cu ziare libere, cu tot felul de societăți, care defilau de ziua Împăratului, purtînd crucea teutonică pe piept, pe străzi înaintea guvernatorului, care li vorbea nemțește (pp. 18-9). Sate germane se alcătuiseră în preajma tuturor fortărețelor care a ă fost cucerite acuma de al lor; ei „nu permiteau ca în colonia lor să ființeze o școală polonă“ (p. 19). Cit privește pe Evrei, „naționaliștii săi zionisții se gîndesc chiar a reconstitui în Polonia o patrie evreiască, un adevărat Stat în Statul polon“. Varșovia are 300.000 de Evrei, 35%, Lodz 2%, Lublin 40%, „alte orașe o proporție și mai mare“; pînă și la

sate sînt 5°/_o. Ei n'au legături adevărate cu Polonia. „Polonia nu e liberă“, spune frumos autorul, „ea a pierdut drepturile ei de nație neatîrnată, mai mult: e nenorocită; trebuie cu adevărat să fi fiul ei pentru a-i revendica naționalitatea“ (p. 20).

N. I.

* * *

La question juive en Pologne, Paris 1915.

Se știe că Evreii din Rusia au voie să se așeze prin sate numai în vechea Polonie. Sensul măsurii se înțelege ușor. Tîrgușorul Ryki are 98°/_o Evreii. În asemenea proporții, „niciun popor nu poate asimila pe Evrei“. „Civilizația germană are pentru Evrei o atracție irezistibilă“. Zionismul „a degenerat într'un fel de naționalism strîmt, a cărui devisă e *ubi bene ibi patria*. Partisanii acestei mișcări nu întrebunțează decît *jargonul* și vizează față la crearea unui Stat în Stat, unde va fi cu puțință a o face“ (p. 8). „Ceia ce se presintă în chip falș opiniei publice europene ca fiind antisemitism nu e decît o mișcare de apărare economică personală“ (p. 9). Evreii combat orice încercare polonă de a face comerț, și cooperativele (p. 10). Se ajunsese la boicotagiul Evreilor, încă din 1905, cînd „steaguri polone primblate ostentativ prin oraș fură insultate de tineretul evreiesc; în meetinguri, Evreii strigaū: „Jos Polonia“; în sfîrșit presa evreiască-și bătea joc de speranțele polone“. În Varșovia, de și numai 37,5^o/_o, Evreii fac tot ce pot pentru a alege la Dumă un socialist compromis. E vorba de „apărarea economică și morală a națiunii polone contra apăsării naționalismului evreiesc“ (p. 11). „Fără saū cu dreptate, nu știm, șefii armatei rusești privesc pe Evrei ca un element cu totul devotat armatelor dușmane și care nu se dă înapoi înaintea spionagiului și trădării“ (p. 12).

N. I.

* * *

Alex. Lăpădatu, *Doi cărturari din sec. XVIII și cîteva documente împotriva Unirii*, București 1915.

Autorul reproduce întaiū articolul său din *Biserica ortodoxă romînă*, 1915, no. 8, despre scriitorii brașoveni Ioan și Radu Duma. Dascălul Ioan nu e fiul scriitorului, ci al gocîmanului Radu: a tradus „Imitația lui Hristos“ și a lăsat și unele manuscripte; Radu Duma, nu Radu Tempea, a tradus din rusește viața lui Petru-cel-Mare și a lui Dimitrie Ivanovici cneazul; de la

el și tălmăcirea „Limonariului“ lui Ioan Moschos. În anexe, bucăți inedite de-ale lor: nu se înțelege cine poate fi „părintele episcopul de la Cernavoda, Neofit“, fugar la Brașov din cauza războiului de la 1769-74 (pp. 9-10); el traduce după textul grecesc al „Limonariului“, iar Radu Duma după forma latină. Preotul contemporan din Brașov își zice, după moda rusească, Ștefan *Ivanovici* (pp. 10, 12). Versuri, foarte proaste, către „cîntăreții aceștii vlaho-musichii și către celălat pravoslavnic norod a Țării-Rumînești“ (p. 17).

Al doilea articol e din această revistă, I, no. 6. Privește încercarea de traducere a Mineelor făcută de Radu Duma.

Partea din urmă o formează actele de lepădare de Unire făcute la București de treisprezece clerici ardeleni pribegii (reproducere din *Biserica Ortodoxă*, 1915, no. 7). Unul e sfințit de Daniil, episcopul de Roman. Aceste acte erau date în același timp și de d. D. Furtună, în cartea sa *Preoțimea românească în secolul al XVIII-lea*.

N. Iorga.

* * *

Ch. Andler, *Pangermanismul, planurile sale de expansiune germană în lume*, Paris 1915.

Se dă o ediție românească, foarte elegantă, din această carte de propagandă.

D. Andler analizează noțiunea noii politice, *Neuer Kurs*, a lui Wilhelm al II-lea (după Eckhardt, *Berlin-Wien-Rom, Betrachtungen über den neuen Kurs und die europäische Lage*, 1912): o eventuală anexare la Austria a Serbiei era prevăzută și înainte de această schimbare (p. 6). El presintă planurile germane de federație economică și înșiră proiectele de a lua Franciei Flandra, Belgiei și Olandei independența, Austriei libertatea de mișcare, Dunării populațiile negermane, dar în *Deutsche Schriften*, Paul de Lagarde — ediția a 4-a în 1903 — cerea să se deie de Rusia cu de-a sila „pămînturi destul de întinse pentru ca să putem stabili definitiv în Basarabia și la Nord-Ost de Basarabia ca supuși ai regelui Carol pe toți Romîni, chiar și pe cei din Austria și din Turcia“; p. 24. Ungurii însă vor fi, pur și simplu, desființați (p. 25). Un capitol privește tendința spre colonii nouă, în America-de-Sud, în Mesopotamia, în Palestina, în Maroc, în Africa Centrală. Ne vor interesa pe noi mai mult paginile despre „complicită-

tile în „Austro-Ungaria“ și, în special, despre „panmaghiarism“ (p. 66 și urm.).

O singură observație. La orice popor sînt visători și sînt brutali. Scrisele lor pot servi pentru a proba o țesă; nu știu dacă ele ajung pentru a stabili un adevăr.

N. Iorga.

* * *

Enache Ionescu, *Manualul de istorie în școala secundară* (în Buletinul Seminarului pedagogic universitar din București“, I, 4).

Începînd cu trista constatare a lui Gaede că „în timpul nostru jumătate, dacă nu două treimi din producția cărților e provocată de editori, nu ieșită din însăși pornirea scriitorilor“, d. Enache Ionescu cercetează direcțiile ce domnesc astăzi în scrierea manualului de istorie pentru școlile secundare: manualul complet, mai ales de istorie pragmatică, manualul stilizat literar, ca o carte de cetire, și manualul ca simplu ajutor. Părerea d-sale personală, exprimată în formule filosofice, este că manualul, „camarad“ al profesorului, trebuie să povestească într'o formă literară simplă și că, răspunzînd altei vrîste, manualul de curs superior trebuie să fie altfel decît cel pentru curs inferior. Condamnarea manualelor existente, chiar a celor rezultate dintr'un „sistem de cugetare proprie“, dar fără experiență de clasă, e absolută.

Fiecare cere cît crede, iar autorul face cît poate. Aceasta e părerea recensentului.

El mai crede un lucru: că se va găsi cu greu un istoric care să primească astfel de condiții servile ca acelea pe care prin articolul acesta le dictează școala secundară de pedagogie modernă „meșterului de manuale“. Și el își închipuie că înțelegerea vieții omenești e o necesitate pentru orice tînar a făcut fie și numai gimnasiul, într'o societate care se conduce prin judecata politică și votul fiecăruia. Dar se pare că acestea sînt păreri de om înapoiat.

Este o bibliografie prețioasă și, pe lîngă atîta nedreptate, talent.

N. Iorga.

* * *

I. N. Angelescu, *Puterea economică și puterea politică*, București 1916.

Două lecții de deschidere ale profesorului de la Academia de

Comerț. Expunerea, logică și interesantă ca totdeauna, scoate în lumină, firește, influența factorului economic, — ceea ce ni se pare a fi cam simplist. Oricum, nimeni nu va regreta că a citit aceste pagini, pline de puncte de vedere noi și de încercări de a înțelege lucrurile în chip original.

La început, trebuie înlocuită Asia Mică prin Siria, unde a fost de fapt „centrul stăpînirilor“ feniciene. Nici vacanța economică între Punii și Grecii nu s'ar putea admite de istorie. Motivul expansiunii persane e cel imperialist, nu cel economic. La p. 14, Cirena, pentru „Cireneea“. Cartaginea feniciană nu putea crea un Imperiu, care cere origine religioasă, teritoriu și clasă războinică. Atacul contra Bizanțului e făcut, pe Mare, de Arabii. Concepția simplistă economică desfigurează, de sigur, cruciatele. Și castelele din India (p. 29) așteaptă altă explicație. N. I.

* * *

Georges Lote, *La rive gauche du Rhin de 1792 à 1814* (din „Études napoléoniennes“, II, Novembre-December 1915).

Se arată soarta regiunilor renane supt Francezii în cursul războaielor Revoluției și Imperiului.

De relevat lupta între cei cari voia să anexeze și cei cari amintea că noul regim și-a interzis anexiunile. Profesorii erau germani, dar limba de învățămînt (și la Bonn, la Aachen, la Maastricht, la Koblenz) era *franceza*... La Bonn limba germană fusese chiar cu totul gonită din școli. Populația germană nu regreta decît *privilegiile locale*; unii profesori trebuiau să siliți însă a întrebuița gramatica franceză (p. 340). Starea de spirit generală era „indiferența tacită“ (*stumpfe Gleichgültigkeit*), arată un German chiar (*ibid.*). Un administrator li spunea: „la langue française, désormais devenue la vôtre... C'est la langue qu'ont parlée vos pères“ (p. 343). Adăugă că „e limba unora ca Gellert, Gessner, Klopstock“. Dar el recunoștea că „*ni lipsește marele instrument: limba*“ (*ibid.*). Se întrebuițau însă funcționarii alsacieni și germani chiar. Era vorba de „colonii militare“ de veterani împămînteniți și căsătoriți cu Germane (p. 345)! Unii din cei căsătoriți aici însă au și rămas. În cimitire de sat încep să apară inscripții de morminte în limba franceză. Napoleon e iubit și admirat în victoriile lui. Se citează celebra mărturie a lui Heine, care l-a văzut întrînd în Düsseldorful lui,

liniștit între aclamații, „cu nemișcații săi ochi de Cesar“, „mit seinen unbeweglichen Cäsaraugen“.

Nu se spune însă ce manifestații s'au făcut la plecarea cuceritorilor.

N. Iorga.

* * *

I. C. Beldie, *Biserica Sf. Trei-Ierarhi din Jorăști (jud. Covurluiă)*, Galați 1916.

Mențione de vechi mănăstiri dispărute la Jorăști (una, de călugărițe). Tradiție că o biserică de acolo a fost profanată de Tătari. Biserica actuală e din 1806. Locuitorii, răzeși, și-ar fi arendat moșia unui boier ca să-și aibă locul de închinare. Note din viața preotului însuși (n. 1854) : a învățat la Seminariul din Ismail.

I.

* * *

Eduard Meyer, *Die Einwirkung des Weltkrieges auf die Kultur und die Kulturaufgaben der deutschen Zukunft* (din „Süddeutsche Monatshefte“, 1915).

E o largă privire asupra istoriei universale, supt raportul creațiunii și naturii Imperiilor, din antichitate până acum. Ici și colo se vede urma pasiunilor de azi (interzicerea legăturilor cu străinii, ce-și va impune Germania de mîne, închiderea Universităților pentru frecventatorii exotici). Se condamnă aspru și drept individualismul tineretului fermecat de formulele spirituale și bizare ale lui Nietzsche.

N. I.

* * *

Constantin Lucaciă, *Biserica, școala și armata*, București 1915.

Critica unui om neprevenit asupra lucrurilor din România, pe care în parte le află acum întâiași dată. Unele note folositoare despre lucrurile corespunzătoare de peste munți. Judecata unui om socotit, cu note interesante.

*

* * *

D. G. Chițoiu, *Cunoașterea plugăriei românești*, București 1915.

Broșură de sfaturi practice, folositoare prin aceia că se dau note istorice despre organizațiile și cărțile privitoare la agricultură, începînd de la Ioan Ionescu de la Brad și Scarlat Vasile (nu Vasiliu) Virnav din epoca Unirii (care cel d'întăiu propunea și o călătorie de studii în Principate și în toate pro-

vinciile locuite de Romîni). Lucrările lui Ionescu de la Brad ar trebui reeditate și continuate de Ministeriul de Agricultură. Amintirea ordinului dat de Kogălniceanu la 1864 ca inspectorii să redacteze astfel de lucrări, e de sigur, interesantă. Nici cartea din 1847 a lui Evanghelie Zappa nu era cunoscută. Și unele lucruri de azi sînt bune de știut. D. Chițoiu analizează și „Dascaul agronomiei seaă întroducătorul practic în toate ramurile economiei“, după Schlipf, de Leon Filipescu (Iași 1844)¹.

N. I.

* * *

Un neutre, *Pages d'histoire. Les atrocités anglaises, etc.*, Paris (*sic*) 1915.

Cine vrea să vadă cît de sălbateci erau oamenii și altă dată poate ceti, în broșura aceasta, „paginile de istorie“ pe care beligeranții de azi și le oferă reciproc. Aici e vorba de cruzimii contra Irlandesilor și a revoltaților din America-de-Nord, pe cari Indienii, tocmiți, ca „oamenii de treabă“, de Guvernul engles, acum peste o sută de ani, îi ucidea și-i scalpa, liniștit și metodic.

N. I.

* * *

Dr. S. Dragomir, *Alegerea și numirea episcopului unit Ioan Pataki* (în „Revista Teologică“, IX, 16—18).

După ineditele din Colecția Rosenfeld în biblioteca Bruckenthal din Sibiiu — și d. G. Bogdan-Duică le-a întrebuițat; din ele s'ar putea face un volum „Hurmuzaki“ — se arată, în chip cu totul nou, în ce împrejurări ilegale s'a făcut, după placul Curții, alegerea lui Patachi, atunci cînd preoțimea unită voiă, la 1715, pe teologul străin Wenceslas Franz ca urmaș al lui Atanasie Anghel, autorul Unirii. Noi credem însă că prin aceasta Patachi nu scade și nu ne unim cu judecata aspră a acestuia. D. Pîclișan răspunde în „Cultura Creștină“.

N. I.

* * *

Louis Leger, *L'organisation du monde slave* (în „La Revue hebdomadaire“, no. 51, 1915).

Adîncul cunoscător al lumii slave arată ce puțin eiștig vor trage Bulgarii, chiar în cas de succes, de pe urma acțiunii lor militare alături de Austria. „Romînilor inerti“ li pune înaintea

¹ Se dau și însemnări de pe dînsa.

o Peninsulă balcanică germanisată, sprijinirea de eventualii învingători a Sașilor din Ardeal și a Evreilor germani din Moldova (p. 316). Cehii s'ar putea gândi, ca popor liber, la un rege danes. Polonia ar fi „un regat supt guvernarea unui prinț rus“. Pasașiile despre Sirbi au fost suprimate de censură. I.

* * *

Gheron N. Netta, *Din cauzele economice ale războiului european*, Craiova 1916.

Generalități economice, exacte și cunoscute. Tendință de a se explica războiul prin încercarea de a încercui economic societatea producătoare germană. *

* * *

Affaires de Pologne: la proclamation du généralissime russe et l'opinion française, Paris 1915.

Colecție de articole franceze în legătură cu proclamația Marelu-Duce Nicolae promițind Polonilor „unificarea supt sceptrul Țarului rusesc“. Între alții, vorbește istoricul Gabriel Hanotaux: În 1896 Țarul Nicolae i-a spus, la Paris: „Știu care sînt datoriile mele față de frații noștri slavî din Polonia. Optsprezece ani am tăcut; pot vorbi astăzi“ (p. 15).

*

* * *

Hans F. Helmolt, *Das Buch vom Kriege*, Berlin [1916].

În această carte de un mare lux, împodobită cu splendide reproduceri de tablouri, cunoscutul istoric german, căruia i se datorește cea mai bună Istorie universală din vremea mai nouă (acum iese a doua ediție), adună mărturii și păreri despre rostul războiului, din multe părți: generali ce vorbesc de „arta“ lor, marturi ai scenelor de război, oameni de Stat și scriitorii cari se ocupă de laturea morală a teribilei încercări pentru națiuni.

I.

* * *

Sur le passé de la Prusse, avec une carte des provinces polonaises de la Prusse, Paris 1915.

Scurtă lucrare de polemică. Amintește condițiile în care Ordinul Teutonic, după ce plecase din Țara Bîrsei și din Țara-Românească, s'a înțeles, la 1226, cu Conrad de Mazovia. Și aici li

se dă ca *basă provisorie* o țară, Chelmno, și aici li se fixează ca scop unic convertirea păgînilor, în acest caz Prusienii, și aici se hotărăște împărțirea prăzii teritoriale cu prințul. Experiența din Ungaria aduce clauza care privește ce se va face cu ei dacă vor fi „nerecunoscători“ și „necredincioși“. Din partea lor, cavalerii se îngrijiseră să aibă prealabil o *donatie imperială* și, ca și în Ardeal, ei căpătară *ocrotirea Papei*.

Se știe ce puternic Stat a fost întemeiat pe urmă. *În alte condiții, l-ar fi întemeiat aici, în Carpați.*

Harta anexată arată că, la Sud, concepția națională polonă cere și comitatele ungurești de Arva, Szepes și Zips.

N. I.

CRONICĂ.

În volumele XXXIX-XL din „Biserica Ortodoxă Română“ p. par. protopop I. Lupaș expune viața modestă a lui Ioan Moga, zis „teologul“, care a fost apoi și candidat de episcop, dar însemnat prin aceea că a ajuns urmașul la Seminarul din Sibiu al lui Gheorghe Lazăr, „depărtat pentru ecescurile diusului“ — și nu i-a putut sămăna.

* * *

În n-1 de Novembre 1915 al „Bisericii Ortodoxe Romine“, d. G[irboviceanu] retipărește cuvîntarea ținută, la 2 Februar 1836, cu prilejul deschiderii Seminarului din București, de cunoscutul Nicolae (apoi Nifon) Bălășescu în fața Domnului, Alexandru Ghica, „supt a căruia înțeleaptă oblăduire a fost început a se revărsa razele științelor în limba patriei, a înflori drepturile patrioților“. Alexandru-Vodă primește mulțămiri pentru ceia ce a făcut la „școala națională de la Sf. Sava“.

* * *

Din însemnările biografice ale călugărului, de curînd răposat, Daniil Tomescu, de la Neamț, în același nr., se vede că în focul cel mare de la 1862 s'aun pierdut toate clopotele „afară de cel mic ce servește pentru deșteptare“ (ele n'aun fost descrise niciodată) și „biblioteca ce era în pîrgul din colțul patruleterului, în care local era mutată de fostul stareț Dionisie Romanò, la 1855“

(p. 872) (Nicolae Ionescu ar fi cercetat „foarte multele manuscrise” de acolo). De notat și pagubele de la „trapeză, foarte frumos zugrăvită : pictură în care se cuprindeau toți Domnii țerii și Mitropoliții, apoi tablouri ca Cina cea de taină și alte multe, foarte frumoase” (*ibid.*).

Și altfel, pentru istoria mănăstirii, pentru cunoașterea meșterilor de acolo, sculptorii, lemnarii, „lingurarii, cosnicerii, panerarii”, scurta notiță e prețioasă.

* * *

În „T. Codrescu, revistă istorică, scrisă de Gh. Ghibănescu”, I, no. 5, o notiță din 1775 de la Birgăul Bistriței, interesantă prin rotacism („pretutindirea”), prin vocabulariū (marhă = vită), și prin mențiunea „Moldovenilor cu marhă la bălău Bistriță[1]”. Erau atunci în Birgău „12 sute de casă”.

* * *

Tot în „T. Codrescu”. I. 4, un șir de acte privitoare la Țiganii ni arată pe pircălabii de Suceava și Hatmanii: Mihul (iscălit grecește, limbă necunoscută în de ajuns editorului, căci trebuie Μίχουλ Χάτμανουλ, nu Μίχουλ Χατμανουλ), Bărnat (Bernardo Boris. iscălit nu „cu litere latine”, ci italienește: Bernardo Atman). Acesta vorbește, într'un act datat *din Oșorheiū, în Secuime*, care trebuie pus alături cu actele românești din Secuime și privitoare la Secuimé pe care le dau în „Buletinul Comisiei Istorice a României”, III, despre Țiganii Nan și Stan ce s'au „închinat”, lui Dumitrașco Ștefan, „când am fost în Țara Ungurească”. Mai sînt și zapise de același fel de la Vasile Șeptelici.

* * *

Manuscrisele lui Al. Odobescu, care au fost cîndva la mine pentru a li găsi un editor, și pe care familia le-a luat înapoi, sînt astăzi în minile d-lui Al. Tzigara-Samurcaș, care tipărește în n-1 de Decembre al „Convorbirilor literare” părți din rapoartele lui despre monumente („Curtea-de-Argeș” : inscripțiile trebuiau revăzute), notele de călătorie din Paris și Londra (1852), din țară (1860-1), din Italia (1870-1), din Ardeal (1894), și acestea ca probe ale unei ediții viitoare a ineditelor lui.

N. Iorga.